

MOČVIRSKA SKLEDNICA, PRIKRITA PREBIVALKA NAŠIH VODA

// Gregor Lipovšek, Melita Vamberger, Anamarija Žagar

Odrasla **MOČVIRSKA SKLEDNICA** (*Emys orbicularis*) pri sončenju v Beli krajini
foto: **Melita Vamberger**

K je živi naša edina domorodna sladkovodna želva, močvirska sklednica (*Emys orbicularis*)? Večina verjetno pomisli na močvirja in zato se nam v mislih lahko pojavi Ljubljansko barje, naše največje mokrišče v državi. Res je, da je v času koliščarjev to poplavljeno območje zagotovo predstavljalo pravi raj za vodne želve, danes pa žal ni več tako. So pa na srečo še vedno pogoste prebivalke manjših ostankov mokrišč po državi in drugih manjših stoječih vod.

ŽIVLJENJSKE NAVADE MOČVIRSKE SKLEDNICE

Močvirska sklednica spada med plazilce, ki so hladnokrvni, kar pomeni, da imajo nestalno telesno temperaturo. V prehranjevalni verigi je na

samem vrhu, saj je plenilka. Specializirana je za lov vodnih nevretenčarjev, dvoživk in rib, ne brani pa se tudi mrhovine, ki jo najde v vodi. Na lov se odpravi šele ob večernih urah, dan pa raje izkoristi za sončenje na vejah ali brežini. Voda je zanjo življenjskega pomena, saj brez nje ne more pogoltniti hrane. Tako na kopnem ujetega polža ali deževnika odvede v vodo in ga tam poje.

Sama je le redko plen drugim, predvsem v svojem odraslem obdobju. Najranljivejše so želve, ki se še niso izlegle (v gnezdu v tleh), in pa novorojene želvice, ki ob izleganju merijo le 25 mm v dolžino. Te pogosto plenijo manjše zveri, kot so lisica, kuna, jazbec, razni glodavci in celo naše domače mačke, ki gnezda najdejo s svojim dobrim vohom. Ko želve odrastejo, jih pred mnogimi plenilci varuje trden oklep, v katerega lahko preprosto potegnejo glavo in noge ter skrijejo rep. V vodi jih lahko uplenijo roparske ribe, predvsem veliki somi, od kun pa so recimo vidre razvile posebno tehniko, kako odpreti oklep. Zaradi pridelave krzna je bil v Evropo zanesen tudi rakunasti pes, ki je spreten plenilec odraslih želv in v nekaterih evropskih državah predstavlja veliko grožnjo populacijam močvirskih sklednic.

Življenjski prostor sklednic so različna vodna telesa s sladko ali celo brakično vodo. Kot izda že njeno ime, pa se najbolje počuti v močvirjih. Za sklednice je pomemben pester življenjski prostor, kjer živi ogromno vodnih nevretenčarjev, dvoživk in majhnih vrst rib. To so različna vodna telesa, ki so gosto zaraščena z obrežno vegetacijo, imajo položne bregove in so različno globoka z muljem in blatom na dnu. Raznolikost vodnih teles je pomemben tudi za različna obdobja v življenju sklednice. Mladiči

Komaj izlegla **MOČVIRSKA SKLEDNICA**
foto: **Melita Vamberger**

potrebujemo plitvejšo vodno okolje, saj niso dobri plavalci in se zadržujejo v plitvem delu večjega vodnega telesa ali pa v manjših vodnih telesih, kot so luže in manjše mlake. Odrasle želve pa kot dobre plavalke uporabljajo kanale oziroma počasi tekoče potoke, da poiščejo nova življenjska okolja.

MOČVIRSKA SKLEDNICA V SLOVENIJI

V Sloveniji živita dve podvrsti močvirske sklednice, ki se razlikujeta predvsem po velikosti in obarvanosti telesa. *E. o. orbicularis* z velikostjo hrbtnega ščita čez 20 cm najdemo, z izjemo slovenske Istre in Alp, po celotni državi, kjer so zanjo primerni življenjski prostori. Podvrsta, ki naseljuje slovensko Istro, *E. o. hellenica*, pa je prilagojena na mediteransko podnebje in dosega maksimalno dolžino hrbtnega ščita do 16 cm. V osnovi je svetlejša od nominalne podvrste, *E. o. orbicularis*, in ima po celotnem telesu rumene pege, ki pri nekaterih osebkih prehajajo tudi v žarke. Podvrsta *hellenica* v poletnem času, če voda presahne, včasih miruje (estivira). V primerjavi z nominalno podvrsto *hellenica* leže tudi manj jajc, ampak zato večkrat v letu.

Močvirska sklednica je v Sloveniji zavarovana in zaščitena z omrežjem Natura 2000 ter uvrščena med prizadete vrste na Rdečem seznamu ogroženih plazilcev. Kljub temu žal v Sloveniji še vedno ne poteka redno sistematično zbiranje podatkov o njenem pojavljanju. Za veliko območij v Sloveniji še vedno ne poznamo razširjenosti, kaj šele stanja populacij, in če se želve tam sploh še uspešno razmnožujejo. Gre namreč za izjemno dolgoživo vrsto (živi tudi do 120 let) in zato v populaciji težje zaznamo neuspešno razmnoževanje. Starejše osebkje namreč lahko opazujemo še vrsto let po tem, ko se več ne razmnožujejo. Ko spremljamo populacijo, moramo zato uporabljati različne metode opazovanja, da zaznamo različne starostne skupine osebkov in spremljamo uspešnost gnezdenja samic in izleganja mladičev. Sistematično zbiranje podatkov o pojavljanju močvirske sklednice je ključnega pomena za varovanje vrste in bi se pri nas moralo čim prej vzpostaviti.

V Sloveniji poleg domorodne močvirske sklednice domujejo različne tujerodne želve. Najpogosteje v naravi najdemo gizdave želve (*Trachemys scripta*), in sicer podvrsti: rdečevratke (*T. scripta elegans*) in rumenovratke (*T. scripta scripta*). Po najnovejših genetskih in ekoloških raziskavah se rdečevratke v Sloveniji tudi uspešno razmnožujejo in razširjajo po državi. Zaradi podobnih ekoloških zahtev, ki jih imajo močvirska sklednica in gizdave želve, te za našo domorodno vrsto lahko predstavljajo tekmeča za vire, kot so prostor, hrana, mesta za gnezdenje itd. Na različnih lokacijah po Sloveniji danes že opazujemo, da rdečevratke odvezemajo dragocen življenjski prostor domorodni močvirski sklednici. Poleg gizdavih želv pa se po Sloveniji pojavljajo tudi druge tujerodne vrste želv, ki so prav tako problematične.

Populacija močvirskih sklednic na Ljubljanskem barju se stara in bo izumrla, če ji ne bomo zagotovili uspešnega razmnoževanja.

Skupaj bi si morali prizadevati, da v prihodnje močvirski sklednici zagotovimo obstoj tako, da ohranimo in ponekod tudi obnovimo njen življenjski prostor – zaraščena plitva vodna telesa in sisteme vodnih teles, povezane z jarki in kanali. Prav tako pa moramo na mestih, kjer živijo tujerodne želve, razbremeniti sklednico tekmovalnega pritiska teh želv. Pomembno je, da se vsi zavedamo, da ko kupimo želvo kot ljubljence, v Sloveniji nimamo možnosti, da jo oddamo v zavetišče, če je ne moremo več imeti! Strogo prepovedano jo je vnesti v naravo, saj s tem vnesemo tujerodno vrsto v krhek domorodni ekosistem in lahko v njem porušimo naravno ravnovesje. Pri preživetju naše edine domorodne želve lahko pomagamo tudi tako, da poleg vodnega okolja zaščitimo kopensko okolje v bližini, ki je zelo pomembno za razmnoževanje vrste. Na Ljubljanskem barju v Herpetološkem društvu - Societas herpetologica slovenica že peto leto spremljamo uspešnost gnezdenja sklednic in žal opažamo, da je ta v intenzivni kmetijski krajini zelo slaba. Težavo predstavljata predvsem oranje s težkimi kmetijskimi stroji v času gnezdenja in slaba kakovost tal zaradi monokultur. Opažamo, da se populacija na

Odlaganje jajc v Dragi pri Igu
foto obe: Melita Vamberger

Ljubljanskem barju stara in bo izumrla, če ne bomo zagotovili uspešnega razmnoževanja. V Sloveniji je znanih le nekaj populacij, kjer se sklednice še uspešno razmnožujejo, na primer v Dragi pri Igu in v Beli krajini. To je za vrsto, ki se pojavlja po celotni državi, izjemno malo in naša odgovornost je, da poskrbimo za izboljšanje.